

Harcerki i harcerze

Zarys metodyki

Związek Harcerstwa Polskiego

Autorki:

hm. Anita Reguicka-Kwaśnik

hm. Ewa Prędką

hm. Lucyna Grabowska

hm. Aleksandra Karnia

hm. Anna Głowacka

Wydział Harcerski GK ZHP

Broszura powstała dzięki wsparciu finansowemu
Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu

ISBN 83-89037-53-X

Publikacja wydana na zlecenie Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego
przez Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy!

Granatowy sznur na Twoim ramieniu oznacza, że to właśnie Ty jesteś najważniejszym i bezpośrednim harcerskim wychowawcą – drużynowym. Przez osobisty przykład, stosowanie metody harcerskiej, wierność harcerskim ideałom w codziennym życiu kształtujesz postawy innych – swoich zuchów, harcerzek i harcerzy. W realizacji celów wychowawczych harcerskiej wspólnoty duże znaczenie ma znajomość i stosowanie odpowiedniej dla wieku Twoich podopiecznych metodyki: zuchowej, harcerskiej, starszoharcerskiej lub wędrowniczej.

Rok 2003 pod względem wsparcia drużynowego w pracy wychowawczej jest bardzo ważny. To właśnie w tym roku zostały opisane wszystkie metodyki, zatwierdzone nowe instrukcje działania gromady i drużyny, uaktualnione lub opracowane i zatwierdzone przez władze ZHP instrumenty metodyczne, m.in.: stopnie harcerskie, próba harcerza, sprawności harcerskie, znaki służb, projekty. Decyzją Rady Naczelnej ZHP od 1 września 2003 roku w całej naszej organizacji zaczyna obowiązywać nowy podział metodyczny.

Aby Ci te wszystkie zmiany przybliżyć i pomóc w pełnym stosowaniu harcerskiej metody, przygotowaliśmy niniejszą publikację. W sposób prosty i zwięzły przeprowadzi Cię ona przez wszystkie tajniki metodyki, którą powinienś stosować w pracy ze swoją drużyną.

A kiedy będziesz czytać tę książeczkę, my będziemy pisać jeszcze obszerniejsze i bardziej dokładne rozdziały poradników dla drużynowych, które w Twojej bibliotece mają szansę znaleźć się już wiosną 2004 roku.

Czuwaj!

hm. Anna Poraj
zastępczyni naczelnika ZHP

1. Funkcjonowanie elementów metody harcerskiej

1.1. Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie

Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie to fundamenty pracy wychowawczej z harcerką i harcerzem, z nich wynikają cele wychowawcze. Prawo i Przyrzeczenie są przyjmowane jako niekwestionowany system wartości, którego zapisy są przyjmowane wprost.

Prawo i Przyrzeczenie określają ideał, do którego będą dążyć dziewczynka czy chłopiec, którzy mają stać się harcerzami. Drużyna harcerska powinna stwarzać warunki do tego, aby drogowskazy harcerskiej ścieżki życia były dla nich czytelne, oczywiste i widoczne. W drużynie harcerskiej trzeba zaszczyć w nich zainteresowanie wartościami harcerskimi i pokazać, jak je przyjąć za „swoje”. Ponadto harcerki i harcerze powinni mieć poczucie, że Prawo i Przyrzeczenie towarzyszą im już na początku harcerskiej drogi – zostając członkami ZHP decydują się na postępowanie według norm obowiązujących w Związku. Ważne, żebyś pokazał członkom drużyny, że Prawo i Przyrzeczenie to ideały proste i jasne.

Harcerki i harcerze powinni mieć możliwość poznania samego tekstu Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego w ciekawej formie. Najlepiej przez zabawę i grę, dlatego możesz zorganizować turniej, krzyżówki, kwiz, układanki, zabawy z elementami ruchowymi, ćwiczenia. Powinieneś pomyśleć o tym, aby tekst Prawa i Przyrzeczenia na stałe pojawił się jako element wystroju harcówki.

Praca z Prawem i Przyrzeczeniem powinna być umiejętnie wkomponowana w plan pracy drużyny. Oczywiście każda zbiórka drużyny jest „o Prawie” i „z Prawem”, bo na każdej zbiórce chcesz wychowywać swoich harcerzy zgodnie z kanonem wartości harcerskich. Jednak na zbiorce drużyny trzeba także mówić o Prawie i Przyrzeczeniu bezpośrednio – możesz przygotowywać wraz ze swoją kadrą zbiórki dotyczące zarówno poszczególnych punktów Prawa, jak i całości.

Pomysły do wykorzystania w pracy z Prawem i Przyrzeczeniem:

- ⇒ fabularna gra terenowa z rycerzami, damami i honorowym pojedynkiem w „kółko-krzyżak” („Harcerz postępuje po rycersku”, „Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy”);
- ⇒ bieg ekologiczny; wizyta u leśniczego, ekologa („Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać”),
- ⇒ „Tydzień uśmiechu” ogłoszony w drużynie („Harcerz jest zawsze pogodny”);
- ⇒ wiązanie węzłków na chustce harcerskiej – codziennie (np. na obozie) po wykonaniu dobrego uczynku („Harcerz jest pożyteczny i nieśie pomoc bliźnim”);
- ⇒ propozycja programowa „Jestem OK – nie palę!” („Harcerz jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach; nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych”);
- ⇒ akcja zarobkowa drużyny („Harcerz jest oszczędny i ofiarny”);
- ⇒ konkurs w drużynie – przygotowanie przez zastępy plakatów dotyczących Prawa lub z tekstem Prawa Harcerskiego (a zwycięski plakat zostaje powieszony w harcównce drużyny);
- ⇒ kalambury lub przedstawianie scenek dotyczących poszczególnych punktów Prawa Harcerskiego.

Uroczystość składania Przyrzeczenia Harcerskiego jest bardzo ważnym wydarzeniem w życiu harcerza. Musi on rozumieć i akceptować wartości zawarte w Prawie i Przyrzeczeniu – wykazuje to realizując zadania próby harcerza/harcerki.

Sam obrzęd składania Przyrzeczenia w każdym środowisku nieco się różni, ale pewne jest, że powinna to być chwila magiczna dla składającego Przyrzeczenie, jednocząca drużynę i zapadająca w pamięć. Jako drużynowy powinien zadbać, aby miejsce Przyrzeczenia było niepowtarzalne (lub powtarzalne – obrzędowe dla danej drużyny) i specyficzne. W niektórych środowiskach praktykuje się, że własne składanie Przyrzeczenia Harcerskiego jest zarazem pierwszym, w którym się uczestniczy (czyli w uroczystości biorą udział tylko harcerze).

Najczęstszymi elementami uroczystości składania Przyrzeczenia są:

- ⇒ Pytanie skierowane do kandydata „Czy chcesz złożyć Przyrzeczenie Harcerskie?”;
- ⇒ Rozkaz drużynowego, potwierdzający dopuszczenie harcerza do złożenia Przyrzeczenia;
- ⇒ Komenda poprzedzająca powtarzanie roty „Bacności! Do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego”, a po Przyrzeczeniu „Spocznij!”;
- ⇒ Składanie Przyrzeczenia na ogień (proporzec drużyny, flagę państwową, krzyż harcerski, krzyż harcerski drużynowego);
- ⇒ Potwierdzenie Przyrzeczenia przez powtórzenie drugiego punktu Prawa Harcerskiego;

- ➡ Odśpiewanie hymnu Związku Harcerstwa Polskiego;
- ➡ Wręczenie krzyża harcerskiego i książeczki harcerskiej.

Inne elementy, które mogą wystąpić w czasie tej uroczystości:

- ➡ Bieg poprzedzający dotarcie do miejsca składania Przyrzeczenia;
- ➡ Wybieranie opiekuna harcerskiej drogi, który w czasie powtarzania roty trzyma prawą rękę na ramieniu harcerza;
- ➡ Powtórzenie punktów Prawa Harcerskiego przed złożeniem Przyrzeczenia;
- ➡ Gawęda;
- ➡ Wręczenie pamiątki związanej z momentem składania Przyrzeczenia Harcerskiego.

Przyrzeczenie Harcerskie

MAM SZCZERĄ WOLĘ, to znaczy dobrowolnie, bez niczyjego nakazu, bez żadnego przymusu, CAŁYM ZYCIEM, ze wszystkich sił mego ducha, z całego serca, wykorzystując wszystkie dane mi możliwości PEŁNIC SŁUŻBĘ BOGU, który stanowi uosobienie najwyższych ideałów, takich jak miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń i braterstwo, wiara, nadzieja. Ideały te łączą wszystkich ludzi dobrej woli, niezależnie od pochodzenia, narodowości, wyznania, wywodzą się z norm moralnych opartych na uniwersalnych, etycznych i kulturowych tradycjach chrześcijaństwa. Wyznawany przeze mnie system wartości kształtuję samodzielnie podążając w kierunku wskazanym przez Prawo Harcerskie. Pragnę służyć POLSCE, ojczyźnie moich przodków, o której honor, niepodległy byt, tradycje i kulturę walczyli czynem i słowem, którą otrzymałem w spadku jako bezcenną wartość mego pokolenia, którą z całym jej bogactwem duchowym i materialnym mam przekazać moim następcom. Stale poszerzam świat mych myśli i uczuć, wierny zasadzie, że więcej wiedzieć, to głębiej pokochać. Szanuję prawa innych państw i narodów.

Chcę NIEŚĆ CHĘTNĄ POMOC BLIŹNIM nie tylko wtedy, gdy o pomoc proszą, ale zawsze wtedy, gdy czujnym okiem dostrzegę, że na drodze mego życia stanął ktoś, kto potrzebuje pomocy, opieki, wsparcia, pocieszenia.

Mam być POSŁUSZNYM PRAWU HARCERSKIEMU, chcę, by ono było zawsze wskazówką mego postępowania, by ono decydowało zawsze o zgodności moich myśli, słów i uczynków.

Moje Przyrzeczenie nie jest przysięgą ani ślubowaniem. Przestrzeganie Prawa Harcerskiego jest sprawą mego honoru i źródłem radości, „wędrówką ku szczęściu”. Za wypełnienie Przyrzeczenia odpowiadam przed własnym sumieniem.

Pamiętaj, że drużynowy jako autorytet pokazuje harcerzom przez osobisty przykład, że czyny idą w parze ze słowami, a Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie są drogowskazami w życiu codziennym – harcerze bowiem w dużej mierze uczą się przez naśladowanie.

Prawo Harcerskie

1. HARCERZ SUMIENNIE SPEŁNIA SWOJE OBOWIĄZKI WYNIKAJĄCE Z PRZYRZECZENIA HARCERSKIEGO, wrażliwym okiem spogląda na otaczający go świat, na potrzeby ludzi, na potrzeby środowiska, w którym żyje. Jest dobrym uczniem i pracuje rzetelnie. Jest gotów zawsze pełnić służbę innym, dawać z siebie wszystko, co dobre, nie żądając w zamian nic, za jedyną nagrodę uważa radość płynącą z dobrze spełnionych obowiązków. Obcy mu jest egoizm, postawa konsumpcyjna, wyznaje prymat wartości duchowych nad materialnymi.

2. NA SŁOWIE HARCERZA POLEGAJ JAK NA ZAWISZY – to nakaz prawdomówności, wierności, zgodności słów i czynów z nakazami własnego sumienia, swym słowem i czynem harcerz służy na zaufanie, dotrzymuje słowa, przywraca wiarę w solidność, rzetelność, spolegliwość, mówi, co myśli, robi, co mówi. Postawą i zachowaniem daje świadectwo o wartościach, jakie wnosi harcerstwo w życie młodzieży i całego społeczeństwa. Harcerz jest punktualny.

3. HARCERZ JEST POŻYTECZNY, jego czyny zawsze służą społeczności, w której żyje. Naukę traktuje jako podstawę przyszłej służby Ojczyźnie i Ludzkości. Praca zawodowa jest nie tylko źródłem jego utrzymania, ale przede wszystkim formą realizacji służby społecznej. HARCERZ NIESIE POMOC BLIŹNIOM chętnie i ofiarnie, nie czeka, aż go ktoś o pomoc i opiekę poprosi, lecz sam szuka okazji, by być pomocnym każdemu człowiekowi i każdej społeczności, którą spotyka na swej drodze.

4. **HARCERZ W KAŻDYM WIDZI BLIŻNIEGO**, każdemu służy pomocą, pomaga, ujmuje się za każdym pokrzywdzonym, obca mu jest znieczulica i oziębłość w stosunkach między ludźmi. Przewycięża urazy i właśnie między ludźmi i między narodami, swą postawą daje wyraz uznania naturalnych praw człowieka. Sprzeciwia się przejawom nienawiści, nie poniża nikogo. Harcerz **ZA BRATA UWAŻA KAŻDEGO INNEGO HARCERZA**, każdego skauta na całym świecie, każdego wiernego tym samym ideałom. Takie widzenie świata i ludzi prowadzi do poszanowania cudzych przekonań, do demokracji i tolerancji.

5. **HARCERZ POSTĘPUJE PO RYCERSKU**, traktuje życie jak wielką grę, w której ważna jest nie tylko wygrana, ale ważne jest przede wszystkim to, jak się gra. Harcerstwo to czysta gra. Harcerz mimo negatywnych doświadczeń wierzy, że inni też grają czysto. Czysta, uczciwa, rycerska gra obowiązuje przede wszystkim wobec przeciwników. Harcerz wyciąga rękę do zgody. Harcerz jest dzielny, walczy z chamsstwem, nietolerancją, przejawami brutalności. Jest uprzejmy i kulturalny, potrafi się odpowiednio zachować w każdej sytuacji. Harcerz dba o swój wygląd.

6. **HARCERZ MIŁUJE PRZYRODĘ**, nie niszczy jej, przeciwdziała jej dewastacji **I STARA SIĘ JĄ POZNAĆ**, uczy się czytać „świętą księgę przyrody”, odczuwa silną więź z całą przyrodą. Ma świadomość, że jest jej częścią, zgłębia jej tajemnice, w niej szuka i odnajduje równowagę ducha. Przeciwdziała zagrożeniom środowiska, których źródłem jest nie tylko cywilizacja przemysłowa, ale także bezmyślność, lenistwo, brak wyobraźni, nieświadomość skutków naszych działań i zaniedbań. Dba o bogactwa naturalne, o piękno krajobrazu.

7. **HARCERZ JEST KARNY**, karnością opartą na rozumnym posłuszeństwie, wynikającą z dobrowolnego wyboru drogi i celu, wyboru dającego poczucie wolności. Harcerz jest **POSŁUSZNY RODZICOM**, wierny rodzinnej tradycji, która współtworzy tradycję Ojczyzny. Jest posłuszny **WSZYSTKIEM SWOIM PRZEŁOŻONYM**, którzy prowadzą go do wspólnie realizowanego celu – przez służbę Bogu, Polsce i bliźnim. Karność staje się źródłem poszukiwania i uznawania autorytetów w życiu społecznym.

8. **HARCERZ JEST ZAWSZE POGODNY**, idzie między ludzi z otwartym spojrzeniem płynącym z pogody ducha. Harcerz panuje nad swoimi emocjami i nerwami. Jest optymistą, ma poczucie humoru. Pomaga innym przezwyciężyć apatię, smutek, zniechęcenie, obojętność. Cieszy się radością innych.

9. HARCERZ JEST OSZCZĘDNY, nie skąpy, ale gospodarny, nie marnuje czasu, nie marnuje życia, pracuje skutecznie. Harcerz jest OFIARNY w miesieniu pomocy innym, hojny w uczynności. Przywiązuje szczególne znaczenie do bezinteresownej działalności społecznej. Przewycięża marnotrawstwo materiałów i darów przyrody, pieniędzy i pracy.

10. HARCERZ JEST CZYSTY W MYŚLI, MOWIE I UCZYNNIKACH, najpierw myśli, potem mówi, dba o czystość i piękno języka. Sprawy płci traktuje poważnie i odpowiedzialnie. Harcerz dba o zdrowie, NIE PALLITYONIU I NIE PIJE NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH, nie ulega żadnym nalogom, nie próbuje używania narkotyków, pomaga innym w zwalczaniu nalogów. Abstynencję traktuje jako ważny element troski o zdrowie, o hart ducha, o opanowanie słabości własnego charakteru.

hm. Stefan Mirowski, styczeń 1996 r.

1.2. System małych grup

System zastępowy jest podstawową formą pracy harcerskiej (...)

Co składa się na zastęp harcerek?

Zespół od sześciu do dziesięciu dziewcząt (wraz z zastępową i podzastępową) dobrany w sposób naturalny.

Zastępową – harcerka (po Przyrzeczeniu), która odpowiednio wyrobienie zdolna była w zastępie próbnym lub w drużynie.

Podzastępową – harcerka będąca współpracownicą i zastępczynią zastępowej.

Zastęp istotnie harcerski powinien spełniać następujące warunki:

Być żywym organizmem, zdolnym do życia i współżycia harcerskiego.

Mieć własny program, oparty na Prawie Harcerskim i wytycznych organizacyjnych.

Realizować ten program metodą harcerską.

hm. Ewa Grodecka „O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu”

10 System małych grup jest elementem metody harcerskiej. Jego najważniejsze **zalety** polegają na

tym, że:

- ⇒ pomaga on indywidualnie traktować każdego harcerza, bo zastępy są na tyle małymi grupami, że można dostrzec potrzeby, problemy i mocne strony każdej osoby;
- ⇒ pomaga rozwijać w harcerzach samodzielność, każdy ma szansę się wykazać, nie można schować się w tłumie – a to zachęca do wykazywania inicjatywy;
- ⇒ ułatwia pracę drużynowemu, który na przykład może powierzyć zastępom przygotowanie części zbiórki drużyny.

Dobrze jest, kiedy zastępowy jest trochę starszy i bardziej doświadczony od reszty zastępu, ale ma dobry kontakt z jego członkami. Wybór zastępowego sugeruje drużynowy, ale nie może to być oczywiście osoba narzucona, niezakceptowana przez zastęp. Zastępowy powinien mieć zdolności przywódcze i proponować zadania zastępu. Zastępowi razem z przybocznymi mogą spotykać się na zbiórkach zastępu zastępowych, gdzie pogłębiają wiedzę i umiejętności i gdzie prezentowane są wzorcowe zbiórki zastępu.

Najlepiej, gdy zbiórki zastępu odbywają się w tygodniowym rytmie. W nowo powstałej drużynie świeżo upieczonym zastępom drużynowy wraz z przybocznymi musi służyć dużym wsparciem. Z czasem jednak należy zwiększać samodzielność zastępów i umożliwić im podejmowanie zadań z własnej inicjatywy. Dobrym sposobem na usamodzielnienie się zastępów są zadania zespołowe oraz przygotowywanie części (lub w przypadku „wyrobionych zastępów” – całości) zbiórek drużyny przez poszczególne zastępy.

Każdy zastęp powinien mieć własny plan pracy, z podziałem zadań, uwzględnieniem stopni i sprawności, oparty na planie pracy drużyny. Charakterystyczna dla każdego zastępu jest obrzędowość i podział obowiązków między funkcyjnych zastępu.

1.3. Uczenie w działaniu

Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy jest **gra**, rozumiana jako działanie zespołowe w zastępach i towarzyszące temu współzawodnictwo. Program działania drużyny jest tworzony i realizowany przez drużynowego przy współudziale rady drużyny.

Stefan Mirowski napisał w „Sztyle życia”: *Uczestnicy gry czasem nawet nie wiedzą, jaki jest jej cel, myślał, że walczą o jak najszybsze pokonanie przeciwników, o zdobycie gola albo o uzyskanie większej liczby trafień „w dziesiątkę”. Tylko instruktorzy wiedzą, o co naprawdę chodzi: o kondycję fizyczną,*

o wyrobienie pewnej ręki i bystre spojrzenie, o nabycie – szczególnie w grach zespołowych – umiejętności przestrzegania reguł gry, a więc o poszanowanie prawa. [...] Jest formą zabawy, której uroku i smaku dodaje współzawodnictwo.

Pracując z harcerzami, należy pamiętać o tych słowach. Jako drużynowy chcesz wykształcić w swoich harcerzach pewne umiejętności, wiedzę i postawy, tak samo jak ich rodzice czy nauczyciele. Ale nie masz możliwości codziennego z nimi przebywania jak rodzice. Nie stosujesz w swej pracy wykładów jak nauczyciele. Wpływasz na swoich harcerzy przez grę trwającą cały rok.

Każda zbiórka jest częścią tej gry, a plan pracy drużyny jest jej opisem – w nim zapisujesz, co chcesz w ciągu roku osiągnąć (cele, o których wiedzą wspomniani wyżej instruktorzy) i w jaki sposób to zrobisz („konkurencje”, do których zaprosisz harcerzy).

Żeby osiągnąć swoje cele, musisz przekonać harcerzy, aby grali z tobą nie przez kilka zbiórek, ale przez cały rok, do obozu i jeszcze dłużej. Dlatego proponuj im coś, co im się spodoba, co ich zainteresuje i zachęci do pewnego wysiłku. Postaraj się, żeby zajęcia prowadzone na zbiórkach były ciekawe, żeby wzbudzały emocje, żeby były coraz trudniejsze i żeby każdy ich uczestnik został nagrodzony.

Atrakcyjność zajęć osiągniesz przez stosowanie różnorodnych form pracy, ubarwionych odpowiednią fabułą, tajemniczością, obrzędami. Mimo tego, że żyjemy w wieku zaawansowanych technologii, dzieci nadal fascynują podchody, topienie, wyścigi, turnieje. Tym bardziej, że współzawodnictwo wzbudza wiele emocji, a cóż lepiej zachęci harcerza do udziału w następnej ziórcie niż wspomnienie odkrytków radości przy zdobyciu kolejnego punktu przez jego zespół? Zabawa często powtarzana szybko się nudzi, dlatego co jakiś czas dokładasz do zajęć nowe elementy – inne sposoby powtarzania trasy biegu, trudniejsze zadania do wykonania, nowe zagadnienia. Odnośles sukces – dostrzeżasz postępy swoich harcerzy, ale oni potrzebują namacalnych dowodów swojego zwycięstwa, potrzebują nagrody. W drużynie harcerskiej taką nagrodą jest zaliczenie zadania zespołowego, przyznanie sprawności, kolejnego stopnia. Ale może to być też nagroda rzeczowa dla zastępu, który wygrał całoroczne współzawodnictwo lub wyjazd na prestiżowy rajd, w którym mają szansę tylko tacy, którzy już dużo umieją.

Żeby wygrywać, trzeba trenować – ćwiczyć potrzebne umiejętności, zdobywać potrzebne informacje. Najlepiej robi się to w grupie dobrych kolegów – w drużynie można zniknąć, wtopić się w tłum, zostać pominiętym przez drużynowego, ale w zastępie każdy ma szansę. Dlatego to wspólne przygotowanie w zastępie do zajęć na forum drużyny jest ważnym elementem naszej gry.

Oczywiście są jeszcze reguły, których muszą przestrzegać wszyscy jej uczestnicy. W drużynie harcerskiej reguły te wyznacza Prawo Harcerskie.

Jeśli chcesz mieć pewność, że wymyślone przez siebie etapy gry (poszczególne zbiórki) rzeczywiście zainteresują harcerzy, zapytaj o zdanie radę drużyny. Jeśli przekonasz ją do swoich pomysłów, będziesz mieć pomocników w przygotowaniu ziórek. Jeśli coś im się nie spodoba, to dla ciebie sygnał ostrze-

12 gawczy – albo trzeba zmienić zbiorckę, albo przygotować lepsze argumenty na następane spotkanie.

Także razem z radą dokonaj pod koniec roku oceny – czy cel waszej gry został osiągnięty, co można zmienić w następnym roku.

1.4. Stale doskonalsny i pobudzający do rozwoju program

Jeśli zapytasz swojego harcerza, dlaczego wstąpił do harcerstwa, pewnie odpowie, że chce przeżyć przygodę, pojechać na obóz, że tu są jego koledy itp. I ty, jako drużynowy, oczywiście starasz się, by jego oczekiwania się spełniły. Oczywiście nie robisz tego tylko po to, by dzieciom było przyjemnie. Masz swój plan. Chcesz pomóc w rozwoju każdemu, kto przyjdzie do drużyny.

Tak powinieneś działać, by harcerz mógł się wszechstronnie rozwijać – intelektualnie, społecznie, emocjonalnie, fizycznie i duchowo. Musisz więc tak zaplanować pracę drużyny, by następował harmonijny rozwój harcerza we wszystkich kierunkach.

Pamiętaj – twoim celem nie jest tylko:

- sportowiec – nie planuj więc jedynie tylko rozgrywek sportowych;
- uczony – nie rób ze zbiorck szkoły;
- duchowny – nie zastępuj kościoła;
- społecznik – działaniem drużyny nie może być jedynie praca na rzecz innych;
- terapeuta – nie zajmujcie się wciąż analizowaniem waszych emocji.

Twoim celem jest wszechstronny rozwój każdego harcerza.

W swoim działaniu pamiętaj o:

- dobrze skonstruowanym planie pracy – zaplanuj takie działania, które pozwolą na wszechstronny rozwój, w kolejnych latach zwiększaj trudność zadań, podejmuj nowe formy aktywności;
- stopniach harcerskich – ułatwiał ci indywidualne budowanie planu rozwoju każdego harcerza;
- sprawnościach harcerskich – pozwolą ci rozwijać umiejętności twoich harcerzy;
- zadaniach zespołowych – pomogą w kształtowaniu umiejętności zespołowej pracy;
- technikach harcerskich – harcerze właśnie rozpoczynają swoją przygodę w ZHP, muszą nauczyć się wielu podstawowych umiejętności (samarytanki, łączności, pionierki, obozownictwa itd.); pamiętaj o każdej technice (cóż ci przyjdzie ze świetnych ratowników, którzy nie potrafią przetrwać w lesie);

⇒ propozycjach programowych – odpowiedź ci, co jeszcze możesz zrobić w drużynie, jaką tematyką się zająć.

Rozpoczynając działania z drużyną, musisz zaplanować jej kilkuletnią pracę, by zawsze mieć coś ciekawego i atrakcyjnego do zaproponowania, by tui harcerze stopniowo rozwijali swoje umiejętności. Lepiej będzie, gdy harcerze najpierw zrobią swoją gazetę, potem witrynę internetową a następnie film wideo – zamiast od razu porywać się na zadanie przerażające ich możliwości, gdy stopniowo będą zdobywać umiejętności, a zadania stawiane przed nimi będą dla nich wyzwaniem.

Pamiętaj, że harcerstwo ma pomagać w zdobywaniu umiejętności funkcjonowania we współczesnym świecie – szukaj nowinek, pokazuj nowe zdobycze, nie zapominając jednocześnie o podstawowych, „historycznych” wręcz umiejętnościach. Naucz alfabetu Morse'a, sygnalizacji za pomocą chorągiewek, posługiwanie się telefonem, aparatem GPS. Staraj się wpoić swoim harcerzom odruch zdobywania nowych umiejętności.

2. Instrumenty metodyczne

2.1. Próba harcerki/harcerza

Próba harcerza – witamy w drużynie!

Masz w drużynie nowe osoby? Kto to jest? Zuchy przekazane z zaprzyjaźnionej gromady, uczniowie ze szkoły, w której masz harcówkę, zachęcani przez twój plakat lub namówieni przez kolegów–harcerzy. A może wszyscy są nowi, bo właśnie założyłeś drużynę i na twoje zaproszenie przyszło kilkanaście osób?

Wszyscy oni są twoimi gośćmi, których chcesz zachęcić do działania w harcerstwie. Zanim jednak zaczniesz z nimi zdobywać stopnie, zanim zaczniesz ich uczyć tego wszystkiego, co porządny harcerz umieć powinien, musisz ich powitać, przedstawić się im i zapytać, czy zostaną z tobą na dłużej. Inaczej przyjmują się gości, którzy przychodzą na herbatę, a inaczej takich, którzy zostają na całe wakacje.

Skąd tui goście mają wiedzieć, czy chcą zostać na dłużej? Muszą sprawdzić, czy praca w drużynie im się podoba, czy chcą być harcerzami. Ten czas nazywamy próbą harcerza.

Tylko osoby, które spełniają wymagania, których postawa jest zgodna z ideą próby, mogą zostać harcerzami i złożyć Przyrzeczenie Harcerskie.

PRÓBA HARCERKI/ PRÓBA HARCERZA

Staram się zasłużyć na miano harcerki/harcerza. Chcę poznać harcerstwo i do-
stosować się do jego wymagań, określonych w prawie i Przyrzeczeniu Harcer-
skim. Chcę przebywać w zastępie (patrolu) i drużynie.

Zalecany czas trwania próby: 3–6 miesięcy

WYMAGANIA PRÓBY

1. Znam i rozumiem treść Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Znam i rozumiem Prawo Harcerskie.
3. Znam i rozumiem symbolikę krzyża harcerskiego, lilijki i koniczynki. Po-
trafię wyjaśnić, do czego zobowiązuje harcerskie pozdrowienie „Czuwaj”.
4. Znam hymn harcerski i umiem go zaśpiewać.
5. Kompletuję swój mundur harcerski.
6. Systematycznie uczestniczę w zbiórkach zastępu i drużyny.
7. Wykonałam/em z zastępem (patrolem) przynajmniej jedno zadanie zespo-
łowe.
8. Znam nazwę drużyny, imię i nazwisko zastępowego i drużynowego i wiem,
jak się z nimi skontaktować.

Uwaga! Próbę można poszerzyć o dodatkowe wymagania przyjęte w drużynie.

Jak widać, na próbę składają się dwa elementy –

- ➡ sprawdzenie, na czym w praktyce polega harcerskie działanie (uczestniczenie w zbiórkach, praca w zespole);
- ➡ poznanie, zrozumienie i zaakceptowanie wartości, zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu, przedsta-
wianych przez harcerskie symbole.

Szczególnie ten drugi element próby, a także sposób jej rozpoczęcia i zakończenia (złożenie Przy-
rzeczenia) zależy od tradycji i obrzędowości drużyny.

Próbę należy rozpocząć jak najszybciej. Jeśli tylko ktoś zdecyduje, że chce regularnie chodzić na
zbiórki, powinienę go poinformować, że wiąże się to z rozpoczęciem próby harcerza i wyjaśnić, na
czym ona polega. Powinieneś podkreślić, że dopiero po złożeniu Przyrzeczenia przestaje się być go-
ściem w drużynie i że okres niezobowiązującego odwieczania drużyny nie może trwać wiecznie.

Rozpoczęcie próby możesz ogłosić rozkazem, możesz też nadać mu obrzędowy charakter – dodać
do symbolicznej watry drewnienka z imionami osób rozpoczynających próbę (dotoczą je do prawdziwe-

go ogniska podczas Przyrzeczenia), wpisać ich imiona do kroniki, pasować ich na giermków, jeśli macie obrzędowość rycerską.

Twoje zadania jako drużynowego, związane z próbami harcerza w drużynie, będą zależały od liczby nowych osób i od wyszkolenia już działających w niej harcerzy.

Zacznijmy od sytuacji, kiedy wszyscy lub prawie wszyscy są nowi. Pokaż im, na czym polega harcerstwo.

⇒ pokaz im grę, stopniowo wprowadzaj pierwsze elementy technik harcerskich, dzięki którym gra staje się trudniejsza, bardziej interesująca, wymagająca lepszego przygotowania. To zachęci członków drużyny do regularnego przychodzenia na zbiórki;

⇒ pokaz im współzawodnictwo – to nowo powstałe zastępy uczestniczą w grach, od ich współpracy zależy liczba zdobytych punktów, potem od tego, czy zrealizują zadanie międzyzbiórkowe. Zaproponuj najbardziej zgranemu zastępowi przygotowanie ważnej części następnej zbiórki, potem zachęć do samodzielności pozostałe zastępy. W ten sposób członkowie drużyny będą przygotowani do spełnienia następnego wymagania – zadania zespołowego;

⇒ pokaz im nasz kodeks postępowania – Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie, harcerskie symbole. W swoich gawędach nawiązuj do punktów Prawa, do symboliki lilijki, krzyża, koniczynki, używaj tekstu Prawa, hymnu, wizerunków symboli podczas gier – niech będą skarbem do odnalezienia, hasłem, które otwiera tajemne przejście, specjalnie premiowanym zadaniem. Możesz też posuwać pomysłów w literaturze – „Harcerskich Ideatach”, „Zamiast wykładów” Grzegorza Całka, „Obrzędowym piecu” Marka Kudasiewicza. Dzięki temu członkowie twojej drużyny będą mogli poznać, zrozumieć i – jeśli zechcą – zaakceptować harcerskie wartości.

Jeśli nowych osób jest tylko kilka, twoje zadania częściowo przejmą zastępowi. Możesz rozdzielić nowe osoby do działających zastępów albo stworzyć z nich oddzielny zastęp, na którego czele stanie doświadczony harcerz, który przekaże im podstawową wiedzę, nauczy pracy w grupie, wytłumaczy symbolikę. Ty jako drużynowy musisz oczywiście zadbać o atrakcyjność zbiórek drużyny, o zadania dla zastępów, o mądre gawędy.

Trudniej jest wtedy, gdy nowych osób jest więcej niż dotychczasowych harcerzy i kiedy nie masz do pomocy dobrych zastępowych. Musisz wtedy zwracać szczególną uwagę na to, żeby te pierwsze zbiórki były atrakcyjne dla obu grup. Żeby ci nowi rozumieli, o co chodzi, a ci starsi się nie nudzili. Poproś harcerzy o pomoc w przygotowaniu gry terenowej lub minikursu, przydziel im trudniejsze zadanie międzyzbiórkowe, zachęć ich do zdobywania sprawności, podczas których będą musieli wytłumaczyć coś młodszym.

Ustal razem z drużyną, jak podejmowane będą decyzje o zakończeniu próby. Drużynowy nie powinien decydować sam. Może rada drużyny, po ocenie wykonania zadania zespołowego, będzie zapraszać na rozmowę osobę, która jest w trakcie próby? Wtedy kandydat na harcerza będzie mógł się

16 określić, czy akceptuje harcerskie wartości i chce się na stałe zobowiązać do ich przestrzegania, czy nie.

Ustalcie, kto w tej rozmowie bierze udział – drużynowy, może też zastępowy lub wybrany harcerz, do którego dana osoba ma zaufanie. Efektem końcowym takiej rozmowy powinno być pozebranie z drużyną (jeśli ktoś nie chce składać Przyrzeczenia) lub zaproszenie na ceremonię złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego.

Nie ustalaj sztywnych terminów – na przykład że tylko na obozie można składać Przyrzeczenie. Jeśli chcesz to połączyć z ważnymi dla was datami, związanymi z bohaterem drużyny, obrzędowością, wybierz kilka okazji w roku, żeby sztucznie nie przedłużać czasu trwania prób. Nawet najmilsze powitanie przecieź trzeba kiedyś skończyć. W wielu drużynach ważna jest też odrobina tajemnicy, zaskoczenia – jeśli Przyrzeczenia będą dwa razy do roku, łatwo przewidzieć, kto i kiedy „może się spodziewać”.

Pamiętaj, że przekazane ci zuchy są przyzwyczajone do cotygodniowych zbiorów, łatwiej przychodzi im mówienie o znaczeniu harcerskich symboli i przekładanie na praktykę poszczególnych punktów Prawa, a zuchy trzeciej gwiazdki wiele już wiedzą o tym, co to znaczy być harcerzem. Pozostaje ci nauczyć je samodzielności i inicjatywy, potrzebnej do wykonywania zadań zespołowych, co też powinno pójść sprawnie.

Próba harcerza nie powinna trwać zbyt długo – od 3 do 6 miesięcy. Przyszłym harcerzom i tobie zależy przecieź, żeby jak najszybciej zacząć właściwie harce – zdobywanie stopni, sprawności, przygotowania do pierwszego wspólnego obozu.

2.2. Stopnie harcerskie

Stopnie harcerskie – twoje narzędzie pracy

Opis harcerskiego systemu wychowawczego zawiera wiele pojęć i określeń, które związane są z codzienną pracą drużynowych. Gdybyś miał ciągle o nich wszystkich myśleć, trudno byłoby ci skupić się na konkretnej zbiorce. Na szczęście do pomocy masz instrumenty metodyczne, które pomagają te idee i zasady wcielić w życie.

Gdy wykorzystujesz w swojej pracy stopnie harcerskie, zapewniasz swoim harcerzom stymulujący program i uczenie przez działanie, stale odnosząc się do wartości zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim. Także dzięki stopniom zapewniasz harcerzom indywidualność (próba na stopień to indywidualny plan rozwoju harcerza), pozytywność (osiągnięcia każdej osoby są dostrzegane i nagradzane), pośredniość i naturalność (harcerze rozwijają się, wykonując konkretne zadania, związane z ich codziennym życiem, robiąc to, co lubią, co jest dla nich atrakcyjne).

Stopnie harcerskie

17

Harcerze realizują zadania wynikające z wymagań na stopnie głównie przez aktywny udział w życiu drużyny. Stopnie zdobywane przez harcerki i harcerzy w tym wieku opierają się na woli i potrzebie poznania i przeżycia harcerskiej przygody.

Przy tylu zaletach nic dziwnego, że w metodyce harcerskiej zadania prób na stopnie harcerskie są, obok wymagań sprawności, podstawą programu pracy drużyny. Oznacza to, że wszystko to, co drużyna robi, wynika z wymagań na stopnie i wymagań na te sprawności, które twoi harcerze sobie wybiorą. Tylko tyle? Aż tyle.

Aktywny udział harcerza w życiu drużyny wystarcza, żeby zdobył on stopień, zarówno młodzika-ochotniczki jak i wywiadowcy-tropicielki. Jeśli przychodzi na zbiórki, bierze udział w grach, pracuje w swoim zastępie, jeździ na wycieczki, biwaki, to oznacza, że nauczył się tego, czego dany stopień od niego wymaga i że miał okazję wykazać, że potrafi tę wiedzę zastosować w praktyce. To wszystko się ze sobą łączy – z jednej strony program drużyny powinien uwzględniać potrzebę przeżycia przygody (harcowania), umożliwić poznanie idei harcerstwa, a szczególną rolę odgrywają w nim techniki harcerskie, a z drugiej strony zdobycie kolejnego stopnia oznacza zdobywanie coraz większej wiedzy z zakresu technik harcerskich, zaradności życiowej, wiedzy o harcerstwie.

Dla ciebie oznacza to, że musisz zaplanować w ciągu roku takie zbiórki, gry, wycieczki, biwaki, żeby harcerze mogli spełnić wszystkie wymagania. Przykładowo, jeśli masz w drużynie harcerzy zdobywających młodzika-ochotniczkę, powinieneś zaplanować wycieczkę do lasu, wycieczkę z noclegiem w namiotach, gry terenowe z użyciem busoli i znaków patrolowych, grę wymagającą odwiedzenia najważniejszych instytucji w okolicy, zajęcia z wykorzystaniem szyfrów, węzłów, zajęcia z podstaw samarytanki, musztry, historii harcerstwa i skautingu, zajęcia sportowe. Znajdź też czas na rozmowę o nawykach ekologicznych, o atrakcjach turystycznych Polski, o zainteresowaniach twoich harcerzy, o ulubionych książkach, o świętach rodzinnych. Przypomnij o obowiązku wykonania dobrego uczynku, zachęcaj harcerzy do śpiewu. Gdy twoi harcerze zaczęną zdobywać wywiadowcę-tropicielkę, zaplanuj akcję zarobkową drużyny, wycieczkę znakowanym szlakiem turystycznym, grę terenową z wykorzystaniem mapy, szkicu, sygnalizacji alfabetycznej Morse'a. Przygotujcie się do rozstawiania obozu, do pełnienia służby samarytkańskiej, wykonajcie prace na rzecz przyrody. Zachęć harcerzy do zainteresowania się historią swoich rodzin, poszukajcie właściwych sposobów obchodzenia świąt narodowych, spróbujcie w praktyce uczyć się języków obcych, porozmawiajcie o szkodliwości stosowania używek. Zaprosz osoby zdobywające stopień wywiadowcy do przygotowania zbiórki na Dzień Myśli Braterskiej dla całej drużyny.

Ochotnicza-młodzik

Poznaj smak harcerskiej przygody. W swoim postępowaniu kieruje się Prawem Harcerskim. Pamięta o codziennym dobrym uczyńku. Chętnie zdobywa nowe wiadomości i umiejętności przydatne w zastępie, drużynie, domu i szkole. Jest zaradna / zaradny, dzielna / dzielny i pogodna / pogodny.

Tropicielka-wywiadowca

Przestrzega Prawa i Przrzeczenia Harcerskiego w codziennym życiu. Zdobywa harcerską wiedzę i doskonalą umiejętność z różnych dziedzin. Tropi sytuacje, w których może być użyteczna / użyteczny. Ćwiczy swoją spostrzegawczość i sprawność. Aktywnie uczestniczy w zadaniach zastępu i drużyny.

To, że wymagania na stopnie rzadko się zmieniają, nie znaczy, że co roku robisz to samo. Co roku masz jakieś nowe osoby, które będą realizować próbę harcerza, a potem zdobywać młodzika–ochotniczkę. Musisz przecież uwzględnić także potrzeby tych harcerzy, którzy są w drużynie drugi rok lub trzeci. Ten sam temat możesz zrealizować na różne sposoby, możesz zmieniać formy pracy, możesz wykorzystywać różne przedsięwzięcia programowe, możesz skorzystać z pomocy harcerzy zdobywających wywiadowcę–tropicielkę, możesz też część zadań powierzać zastępom.

Chociaż aktywny udział w życiu drużyny wystarcza do zdobycia stopnia, nie oznacza to, że stopień zdobywa się przypadkiem, nieświadomie. Każdy harcerz powinien wiedzieć, kiedy jego próba się rozpoczęła, na jakim jest etapie, czego mu brakuje, żeby ją zakończyć. Jak to będzie się odbywało w twojej drużynie, zależy od tradycji, od obrzędowości, od pomysłowości twojej i członków rady drużyny.

Jeśli twoja drużyna działa już od kilku lat, najlepszym sposobem na wyjaśnienie idei zdobywania stopni jest przykład ze strony harcerzy już posiadających stopień, a także ze strony drużynowego – może właśnie zdobywasz stopień harcerza orlego lub harcerza Rzeczypospolitej, a może jesteś w trakcie próby instruktorskiej?

Jak zacząć zdobywanie stopni w nowej drużynie, gdy nie ma w niej osób, które mogą być takim przykładem? Zastanów się, kto może ci pomóc znaleźć najlepszą metodę – może warto poprosić o radę programowca w hufcu, namiestnika lub komendanta kursu drużynowych?

Oto jeden z pomysłów na dobry początek. Gdy już kilka osób złoży Przrzeczenie Harcerskie, zrób zbiorckę, na której porozmawiacie o idealnym harcerzu – co powinien wiedzieć, umieć. Oczywiście

o harcerzu, który ma lat 10–13. Niech członkowie drużyny zastanowią się, czego im brakuje, żeby być takimi idealnymi harcerzami, sprawdźcie, czy wasze wyobrażenia zgadzają się z wymaganiami na stopnie. Opowiedz harcerzom, kiedy mniej więcej będą mogli nauczyć się tego, co znajduje się w wymaganiach i spytaj, kto chce otworzyć próbę.

Otwarcie próby może mieć charakter obrzędowy. W drużynie rycerskiej możesz urządzić ceremonię ślubowania – tak jak kiedyś ślubowano zdobycie pawich czubów z hełmów przeciwników, tak teraz harcerze zobowiążą się wykonać zadania próby w ciągu 6 miesięcy (lub więcej, jeśli to wynika z planu pracy drużyny).

Pamiętaj, że także zamknięcie próby i przyznanie stopnia powinno mieć godną oprawę. Może to być uroczysty apel drużyny, może to być ognisko na biwaku lub obozie, możecie zaprosić gości – przyjaciół drużyny, rodziców. Możecie ustalić, że zawsze będzie wyglądać to tak samo, albo wykorzystywać różne okazje. Ważne, żeby nie przesadzić – nie narzucać sobie ograniczeń, z powodu których ktoś będzie czekał kilka miesięcy na zamknięcie próby, mimo że wszystkie wymagania już spełnił.

Nie wszyscy są na tym samym etapie realizacji próby – z powodów zdrowotnych lub innych może się zdarzyć, że ktoś nie pojedzie na wycieczkę, nie weźmie udziału w grze. Dlatego ważne jest, żeby harcerz i jego drużynowy wiedzieli, jakie wymagania już zostały zrealizowane. Kiedy jakaś zbiórka, wyjazd, przedsięwzięcie związane były z którymś wymaganiem na stopień, podczas podsumowania rada drużyny powinna zdecydować, kto to wymaganie zrealizował, a kto nie. Czy tylko ten zastęp, który wygrał grę, czy wszyscy, którzy ją ukończyli? Co zrobić w tymi, którzy nie wykonali zadania międzyzbiórkowego? Kiedy będą mieć następną szansę wykazania się? Podobnie należy uwzględnić zdobywanie sprawności i realizację zadań zespołowych. Wiele sprawności i zadań zespołowych dotyczy technik harcerskich, życia rodzinnego, zaradności życiowej itd. Wszystkie te decyzje ogłaszasz rozkazem drużynowego.

Jak odnotowywać postępy pojedynczych harcerzy? Możesz przygotować wszystkim karty prób, z listą wymagań na dany stopień, w które będziesz wpisywać zaliczenie poszczególnych części próby. Możesz prowadzić taki rejestr w książce pracy drużyny. Możecie też przygotować tablicę, do powieszenia w harcównce, na której będzie widać postępy wszystkich członków drużyny.

Cokolwiek wybierzeecie, będzie to miało sens tylko wtedy, gdy będziesz konsekwentny i systematycznie będziesz zapisywać kolejne sukcesy swoich harcerzy. Będziesz wtedy mógł zauważyć, kto zbliża się do końca próby, a kto ma kłopoty, nie nadąża za pozostałymi. W tej drugiej sytuacji jest to dla ciebie sygnał alarmowy – tej osobie trzeba się przyjrzeć, porozmawiać z zastępowym, poszukać przyczyn problemów, udzielić potrzebnej pomocy.

Oczywiście nie musisz wszystkiego robić sam – do pomocy masz przybocznych, zastępowych, radę drużyny. Możesz powierzyć jednemu z przybocznych zadanie rejestrowania postępów harcerzy, a zastępowi mogą sugerować zdobywanie przez nich takich sprawności, które wiążą się z zainteresowaniami

20 lub słabymi stronami poszczególnych osób. Oczywiście przyboczny i zastępowi powinni być w stopniu młodzika–ochotniczki i zdobywać następne stopnie, właściwe dla ich wieku.

Na koniec jeszcze jedna podpowiedź – jeśli masz problemy z motywowaniem harcerzy do zdobywania stopni, pomimo systematycznego, konsekwentnego zapewniania warunków do realizacji kolejnych wymagań, spróbuj podnieść prestiż stopni, wiążąc z nimi pewne przywileje. Może na rajd hufca zabierzesz tylko młodzików? Może zorganizujesz wycieczkę tylko dla tropicielek?

Czy wyobrażasz sobie pracę swojej drużyny bez zdobywania stopni? Oczywiście, ale ile więcej pracy musiałbyś włożyć w indywidualne, pozytywne, pośrednie i naturalne wychowywanie twoich harcerzy. To tak, jakbyś chciał zbudować szalas gołymi rękami – też można, ale o ile prościej ci będzie, jeśli będziesz mieć do dyspozycji piłę do drewna, saperkę i trochę sznurka.

2.3. Sprawności

Większości harcerzy sprawności kojarzą się z kolorowymi krążkami wyszytymi lub przyszytymi do prawego rękawa munduru. Im więcej sprawności na rękawie – tym bardziej prawdopodobne, że mamy do czynienia z harcerzem z dłuższym stażem i z harcerzem, który cały czas zdobywa nowe umiejętności. Po części to prawda. W drużynie, w której zaszczepimy „modę” na zdobywanie sprawności, po kilku latach rękawy naszych harcerzy nie mogą już pomieścić nowych krążków i co za tym idzie – nasi harcerze wiele potrafią. Sprawności bowiem to świadectwo tego, że coś potrafią zrobić, że posiadają pewną umiejętność, że są specjalistami w jakiejś dziedzinie.

Zgodnie z regulaminem zdobywania sprawności „sprawność to zdobyta i udowodniona umiejętność, którą harcerka lub harcerz potrafi posłużyć się w razie potrzeby”. To, że potrafi wykorzystać zdobytą umiejętność, jest ważnym czynnikiem wychowawczym. Warto zaszczepić w harcerkach i harcerzach przekonanie, że sprawności zdobywamy po to, by mieć coś zrobić, by móc posłużyć się pewną umiejętnością – a nie po to, by przyszyć sobie kolejny krążek na rękawie. I ważne jest, że kiedy już zdobyli daną sprawność, by umiejętność ta została im do końca życia.

Sprawności ćwiczą zaradność – umiejętność radzenia sobie w różnych warunkach, rozwiązywania pojawiających się problemów i trudności. Sprawność powinna też ćwiczyć rzetelność – i tu stoi przed tobą, druhu drużynowy, odpowiedzialne zadanie. Od rzetelności w wykonaniu małych zadań rodzi się rzetelność w życiu.

Zdobywając sprawności harcerki i harcerze:

- ➡ zdobywają konkretną wiedzę i umiejętności,
- ➡ rozwijają swoje zdolności,

- ➡ odkrywają nowe zainteresowania,
- ➡ uczą się zaradności, przedsiębiorczości i rzetelności,
- ➡ uczą się szacunku dla ludzkiej pracy,
- ➡ sprawdzają swoje możliwości.

Zasady i tryb zdobywania sprawności

Harcerz czy też harcerka zdobywa sprawność indywidualnie. Część wymagań może zrealizować w zastępie czy drużynie, może je również zrealizować w domu, w szkole czy na podwórku. Zdobywając sprawność harcerz czy harcerka powinni korzystać z pomocy specjalistów, książek, wydawnictw fachowych. Takiej pomocy udzielić też może drużynowy, przyboczny, nauczyciel. W drużynie harcerskiej zdobywa się sprawności jedno- i dwugwiazdkowe.

Etapy zdobywania sprawności

Harcerz, harcerka:

1. Wybiera sprawność, którą chce zdobyć – początkowo ktoś musi zachęcić go/ją do zdobycia sprawności. Może to być drużynowy, przyboczny, zastępowy, który proponuje sprawność, ponieważ, co i jak należy zrobić, by ją zdobyć, wesprze w przypadku trudności.
 2. Zgłasza chęć zdobywania sprawności drużynowemu (zastępowemu, przybocznemu). Robi to z kilku powodów – by w razie możliwości włączyć wykonywane zadania do pracy zastępu czy drużyny, by sprawa nie uległa zapomnieniu i by pomóc harcerzowi w razie potrzeby.
 3. Układa indywidualny plan zdobycia sprawności, przygotowuje kartę próby (pisze, co zrobi, jakie zadania wykona, by zdobyć daną sprawność).
 4. Przedstawia radzie drużyny/drużynowemu kartę próby do zaakceptowania.
 5. Wykonuje zadania.
 6. Informuje zastępowego, drużynowego, przybocznego, że zrealizował zadania.
 7. Oddaje radzie drużyny wypełnioną kartę próby.
- Sprawności, na wniosek rady drużyny, przyznaje drużynowy.
- Przy ocenie wykonania zadania pamiętaj o tym, że niezasadnione obniżanie wymagań podważa wychowawczy cel sprawności.
- Zdobycie sprawności drużynowy ogłasza rozkazem i wpisuje potwierdzenie zdobycia sprawności do książeczki harcerskiej.

8. Wysztywna lub przyszywna znaczek sprawności.
9. Wykorzystuje zdobyte umiejętności.

Dobór sprawności

Oczywiście to harcerz decyduje o tym, jaką sprawność chce zdobywać. Możesz mu jednak pomóc, zwłaszcza, gdy jego staż w drużynie jest krótki. Podpowiedz sprawność, pomóż ułożyć zadania, zbudować kartę próby, kontroluj realizację zadań.

Dla harcerzy z krótkim stażem i początkujących odpowiednie są sprawności oznaczone jedną gwiazdką. Pozwolą one zdobyć podstawowe harcerskie umiejętności lub na poziomie elementarnym poznać jakąś dziedzinę.

Sprawności oznaczone dwiema gwiazdkami przeznaczone są dla pogłębiających wiedzę i doskonalących umiejętności, rozwijających zainteresowania.

Sprawności oznaczone trzema gwiazdkami i mistrzowskie odpowiednie są dla harcerzy starszych i wędrowników.

Harcerka/harcerz sprawności nie musi zdobywać kolejno (o ile regulamin wyraźnie tego nie żąda), może od razu zdobyć sprawność dwugwiazdkową, jeśli jest na odpowiednim poziomie.

Sprawności jedno-, dwu-, i trzygwiazdkowe tworzące jeden ciąg tematyczny (np. „higienista”, „sanitariusz”, „ratownik”) mają taki sam znak graficzny. Stopień sprawności poznajemy po kolorze obwódki znaczka:

- ⇒ sprawności jednogwiazdkowe – kolor granatowy,
- ⇒ sprawności dwugwiazdkowe – kolor zielony,
- ⇒ sprawności trzygwiazdkowe – kolor czerwony,
- ⇒ sprawności mistrzowskie – kolor czarny.

Staraj się, by twoi harcerze zdobywali sprawności na miarę swoich możliwości, by były dla nich wyzwaniem, by musieli postarać się, aby je zdobyć. Jeśli harcerz ma podstawowe umiejętności z danej dziedziny i tak naprawdę nic już nie musi robić, by zdobyć daną sprawność, zaproponuj mu, by zaczął zdobywać sprawność wyższego poziomu. Niedobrze też jest, gdy harcerz wybierze sprawność zbyt trudną jak na jego możliwości, wtedy zaproponuj zdobycie sprawności niższego poziomu. Staraj się obiektywnie patrzeć na członków swojej drużyny, właściwie oceniać ich możliwości i umiejętności.

Organizacja zdobywania sprawności

To, czy harcerze będą zdobywać sprawności, zależy od Ciebie. Niezbędną pomocą może okazać się przyboczny, który będzie koordynował zdobywanie sprawności, służył pomocą. Jeśli masz wyrobionych zastępowych, możesz powierzyć im to zadanie. Jeśli prowadzisz drużynę wielopoziomową i masz w niej doświadczonych harcerzy starszych – możesz stworzyć kapitułę stopni i sprawności.

Staraj się, by przez cały rok twoi harcerze zdobywali sprawności (a nie tylko na obozie).

Umożliw im dostęp do regulaminu sprawności (może powiesz programy sprawności w harcówce). Inną formą zachęcania harcerzy do zdobywania sprawności jest prezentacja kilku sprawności na każdej zbiórce (najlepiej, by były one związane z tym, co obecnie dzieje się w drużynie czy zastępie).

Nowe sprawności

Podstawowy zestaw sprawności zatwierdzony jest przez Główną Kwatere ZHP. Znajdują się w nim sprawności dotyczące tradycyjnych obszarów harcerskiego działania, rozwijających najpopularniejsze dziedziny zainteresowania harcerzy. Drużyny, szczyepy, namiestnictwa mogą opracowywać własne sprawności (drużyny specjalnościowe i Nieprzetartego Szlaku również mogą tworzyć takie sprawności). Jeśli widzisz, że coś bardzo pasjonuje twoich harcerzy i nie ma sprawności, która pozwoliłaby na doskonalenie ich umiejętności – wymyśl sprawność. Podobnie możesz postąpić, gdy widzisz, że twoi harcerze mają problem z jakąś umiejętnością (np. punktualnością). Możesz też wymyślić sprawność związaną z regionem, w którym żyjesz, z bohaterem twojej drużyny.

Tworząc sprawność nie zapomnij:

- ▢ by wymagania sprawności były zgodne z zasadami określonymi w regulaminie sprawności,
 - ▢ o znaku graficznym,
 - ▢ o zatwierdzeniu programu sprawności w macierzystej komendzie hufca.
- Zatwierdzone programy sprawności należy przesłać do Głównej Kwatery ZHP w celu ich upowszechnienia.

Zadania zespołowe

Zdobywając stopnie i sprawności harcerze rozwijają się indywidualnie, ale niekoniecznie uczą się współpracy, współdziałania, umiejętności podporządkowania swoich pragnień z celem zespołu itp. Do tego wykorzystujemy zadania zespołowe. Uczą one wspólnego działania, odpowiedzialności, rzetelności. Są świetnym środkiem do planowania i oceny wspólnej pracy, sposobem na zintegrowanie zastępów i odciążenie drużynowego.

Zadaniami zespołowymi mogą być:

- ▮ przygotowanie zbiórki lub jej fragmentu,
- ▮ akcja zarobkowa,
- ▮ nabór do drużyny,
- ▮ wykonanie urządzenia obozowego,
- ▮ zorganizowanie zabawy dla dzieci itp.

Zadanie zespołowe realizujemy w zastępach. Zastęp sam wybiera zadanie, sam dzieli pracę, sam ją wykonuje i ocenia. W drużynie harcerskiej na każdym z tych etapów potrzebna jest pomoc drużynowego lub przybocznego. Pamiętaj, twój harcerze uczą się samodzielnie pracować w zastępie. Początkowo twoja pomoc musi być większa, dobrze będzie, gdy znajdziesz trochę czasu i będziesz przy etapie planowania i podsumowania zadania. Stopniowo dawaj harcerzom większą samodzielność – tylko wtedy nauczą się odpowiedzialności!

Czasem zadanie zespołowe może być częścią zadania drużyny, czasem występuje samodzielnie i jest związane z pracą zastępu. Na przykład drużyna organizuje kiermasz szkolny na początku roku szkolnego i zastęp Jaskółek ma za zadanie przygotowanie i poprowadzenie stoiska z poczęstunkiem (inne zastępy mają inne zadania).

Każde zadanie musi być celowe, rozwijające i pożyteczne.

Etapy zadania zespołowego

Na zadanie zespołowe składają się trzy etapy – planowanie, wykonanie, ocena.

Planowanie jest bardzo ważnym składnikiem zadania, dobrze wykonane daje szansę na powodzenie. Uczy porządku, zorganizowania, realizmu, uwzględniania zewnętrznych okoliczności (np. ograniczeń czasowych).

Zastęp na swojej zbiorce przygotowuje spis czynności składających się na zadanie i wybiera osoby, które wykonują te czynności, określa osoby kierujące i termin wykonania. Podczas podziału zadań należy pamiętać o zdobywanych przez harcerzy stopniach i sprawnościach.

Zadaniem zespołowym, wynikającym z planu pracy zastępu, mogą być np. „urodziny zastępu” organizowane przez członków zastępu dla nich samych.

Urodziny zastępu

Celem zadania jest uczczenie rocznicy powstania zastępu.

co jest do zrobienia?	termin wykonania	kto wykonuje	kto kieruje
przygotować konkurs, dotyczący historii zastępu		Zosia i Marysia	Marysia
wywiad z byłą zastępową		Karolina	Karolina
przygotować gry		Marysia i Jagoda	Jagoda
wykonanie dekoracji		Iwona, Karolina	Iwona
przygotowanie poczęstunku		Zosia i Asia	Asia

Harmonogram powinien być szczegółowy. Termin wykonania musi być nieodległy. Dobierając wykonawców zadań należy pamiętać o tym, by dać szansę tym, którzy nie mieli okazji się wykazać (to, że Zosia zawsze najlepiej przygotowuje dekoracje, nie musi znaczyć, że zawsze ma to robić, może Renata to zrobić, na przykład początkowo pod opieką Zosi). Jeśli zawsze będziemy powierzać tym samym dzieciom te same zadania, niewiele się przy nich nauczą.

Wykonaniem zadania kieruje zastępowy. Oczywiście, nie może być on przy wykonywaniu całej pracy, dlatego też dobrze jest wyznaczyć osobę kierującą danym fragmentem pracy (gdy zadanie wykonuje jedna osoba, jest ona jednocześnie odpowiedzialna za nie).

Po zaplanowaniu zadania następuje jego wykonanie. Musi być wykonane planowo i starannie. W zadaniach zespołowych warto uświadomić harcerzom, że od ich indywidualnej pracy zależy rezultat całości. Każdy lubi widzieć efekt swojej pracy. Warto czasem zaplanować kulminację zadania – np. wspólną zabawę z dziećmi na odnowionym przez zastęp placu zabaw.

Zadanie musi być podsumowane. Na zbiorce zastępu zastęp ocenia poszczególne etapy realizacji zadania, pracę poszczególnych członków. Ważne, by wzajemnie się nie oskarżali ani nie pławili w pochwałach – ale wyciągali konstruktywne wnioski na przyszłość.

26 3. Działanie drużyny

3.1. Zorganizowanie drużyny do działania

Śródroczna działalność drużyny prowadzona jest na zbiórkach drużyny i zbiórkach zastępów. Jednak, aby powiedzieć więcej o zbiórkach, należy wyjaśnić, czym jest drużyna i zastęp oraz jakie są różnice między nimi.

DRUŻYNA HARCERSKA – to jedna z podstawowych jednostek organizacyjnych ZHP. To grupa dziewcząt i chłopców w wieku od 10 do 13 lat, którzy realizują wspólny plan, stwarzając tym samym poszczególnym członkom warunki do wszechstronnego rozwoju – intelektualnego, społecznego, fizycznego, emocjonalnego i duchowego. Każda drużyna harcerska liczyć powinna co najmniej 16 członków, tylko w szczególnych wypadkach komenda hufca może obniżyć tę liczbę do 12. Drużyna harcerska pracuje zgodnie z metodyką harcerską, a w drużynie wielopoziomowej drużyny stosuje metodyki odpowiednie do wieku członków drużyny.

Drużyna to zespół kilku zastępów. Pracuje systemem zastępowym, posiada swoją własną obrzędowość. Na czele drużyny stoi drużynowy, który przy pomocy rady drużyny kieruje jej pracą. W skład rady drużyny wchodzi:

- drużynowy,
- przyboczny,
- zastępowi,
- inni funkcyjni, harcerze zgodnie z ustaleniami przyjętymi w drużynie, np. skarbnik, kronikarz, gospodarz harcówki.

Drużyna harcerska pracuje zastępami, które działają w środowisku swojego zamieszkania i regularnie (przynajmniej raz w miesiącu) spotykają się na zbiórkach drużyny.

Wyróżniamy kilka podziałów drużyn, funkcjonujących ze względu na specyfikę ich pracy. I tak wyróżniamy podziały drużyn:

- ze względu na ich **płeć**:
 - koedukacyjne – składające się i dziewcząt i chłopców,
 - żeńskie,
 - męskie;

ze względu na **środowisko działania**:

- ➡ środowiskowe – działające na terenie np. dzielnicy miasta, skupiające w swoich szeregach dzieci z różnych szkół,
 - ➡ miejskie,
 - ➡ wiejskie;
- ze względu na ich **specjalność**:
- ➡ turystyczne,
 - ➡ pożarnicze,
 - ➡ wodne i żeglarskie,
 - ➡ ratownicze itp.

Każda drużyna powinna mieć nazwę, numer, obrzędowość (m.in. piosenkę drużyny, sposób powitania i pożegnania) oraz dokumentację organizacyjną (m.in. plan pracy).

ZASTĘP – to grupa dziewcząt lub chłopców (zastępy w drużynie harcerskiej nie mogą być koedukacyjne). W skład zastępu wchodzi od 5 do 12 osób (niektóre środowiska uważają, że optymalna liczba członków zastępu to 6–7 osób). Na czele stoi zastępowy, często osoba mająca wyższy stopień harcerski, o większym doświadczeniu, będący „starszym bratem” harcerzy. Członkowie zastępu mają podobne zainteresowania i są w podobnym wieku. Zastęp ma obrzędowość: nazwę (związaną z nazwą drużyny), proporzec, kronikę zastępu, skarbiec zastępu, swój szyfr itd.

Drużyna harcerska spotyka się systematycznie. Na zbiórkach realizuje i podsumowuje zadania, wykonujące z programu pracy drużyny. Drużyna rozpoczyna pracę we wrześniu, a kończy w sierpniu. Każdy rok harcerski powinna oficjalnie zainaugurować. W planie pracy drużyny oprócz harcerskiego programu wychowawczego, który stwarza możliwość stałej aktywności i sprawdzania się, zawarte są również zbiórki wynikające z przyjętych tradycji i zwyczajów drużyny. Odbývają się także zbiórki uroczyste, np. przyjęcie do drużyny, nadanie stopnia, uroczyste wręczenie chust.

Czym jest zbiórka?

Zbiórka harcerska to spotkanie członków drużyny, zastępu, rady drużyny lub zastępu zastępowych, mające pewien z góry określony cel. Mówiąc prościej – zbiórka ma czemuś służyć, ma pomóc coś osiągnąć, rozwiązać. Celem może być na przykład zdobycie konkretnych wiadomości i umiejętności w danej dziedzinie, integracja harcerzy, przygotowanie do obozu, podsumowanie zadania.

Rodzaje zbiorok:

- ⇒ zbiorka wprowadzająca – jej celem jest zaznajomienie harcerzy z danym tematem (problemem);
- ⇒ zbiorka uzupełniająca – służy ona poszerzeniu i uzupełnieniu dotychczas zdobytej wiedzy;
- ⇒ zbiorka podsumowująca – zastępy wymieniają się wiadomościami lub umiejętnościami oraz podsumowują zdobytą wiedzę;
- ⇒ zbiorka sprawdzająca – na której harcerze wykazują się posiadaną wiedzą i umiejętnościami;
- ⇒ zbiorka uroczysta – organizowana przy specjalnej okazji, np. nadania imienia drużynie, zakończenia kampanii bohater, przyznania stopnia, złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego.

3.2. Rola drużynowego

Drużynowy jest przywódcą i autorytetem. Inicjuje przedsięwzięcia realizowane w drużynie. Kieruje zastępem zastępowych. Drużynowy dba o rozwój przybocznych i wychowuje następcę.

Drużynowy jest przywódcą i autorytetem. Wiadomo, że nie od razu staje się nim dla harcerzy. Na to musi z czasem zapracować.

Co składa się na budowanie autorytetu drużynowego? Przede wszystkim jego postawa i to nie tylko ta na zbiorce, tylko w codziennym życiu, jego wygląd, sposób zachowania, stosunek do harcerzy, jak i do swoich przełożonych.

Wiemy doskonale, że autorytet długo się buduje. Jednak wiemy również, jak łatwo jest go zburzyć. Nie może być sytuacji, w której drużynowy wymaga od swoich podopiecznych przestrzegania Prawa Harcerskiego, sam go nie przestrzegając czy też zupełnie nic nie robi w drużynie, nakładając na harcerzy coraz to nowe obowiązki. Musisz pamiętać, że jeżeli czegoś wymagasz od harcerzy, tego samego wymagać musisz od siebie samego.

Kim zatem musi być drużynowy?

- ⇒ wzorem osobowym dla drużyny;
- ⇒ osobą kierującą pracą drużyny, dzielącą obowiązki z przybocznymi, zastępowymi i innymi funkcyjnymi;
- ⇒ „motorem” napędzającym działania drużyny – wspólnie podejmuje się podjętych przez drużynę działań, jest ich pomysłodawcą;

- ⇒ instruktorem, dbającym o rozwój drużyny, nie zapominającym przy tym o swoim własnym rozwoju. Stale pogłębiającym swoją wiedzę i szlifującym umiejętności – zdobywającym stopnie, sprawności, uprawnienia, by tym samym dać przykład swoim podopiecznym;
- ⇒ osobą odnoszącą sukcesy a do poniesionych porażek potrafiącą się przyczynić i wyciągnąć konstruktywne wnioski.

Drużynowy od samego początku swojej pracy przygotowuje następcę, umożliwiając mu zdobycie umiejętności i wiedzy potrzebnych do prowadzenia drużyny.

3.3. Charakterystyczne formy pracy

Podstawową formą działalności drużyny harcerskiej są zbiórki, czyli spotkania jej członków w celu wspólnego przeżycia harcerskiej przygody. To nic innego, jak wychowywanie harcerki i harcerzy, czyli rozbudzanie ich wrażliwości i rozwijanie uczuć, kształtowanie siły woli, rozwijanie pogody ducha i nadziei, kształtowanie rzetelności, rozwijanie twórczości. Zbiórka to czas, kiedy uczestnicy zdobywają wiedzę, nabywają umiejętności, rozwijają zainteresowania i własne niepowtarzalne zdolności. To drużynowy tworzy atmosferę, przekazuje wiedzę i umiejętności, pobudza do działania i motywuje grupę, stwarza warunki do rozwoju. On głównie decyduje, **co** robić na zbiorce i **jak** to robić. O ile z tym, **co** robić na zbiorce, nie powinno być problemu, bo wynika to z planu pracy drużyny, to często trudność sprawia odpowiedź na pytanie: **Jak to robić?**

Sposób działania skierowany na osiągnięcie celu to **forma pracy**. Stosowanie form pracy jest zależne od wieku harcerzy oraz celów i zadań, jakie chcesz zrealizować.

Różne mogą być cele stosowanych form pracy – jedne przekazują wiedzę, inne sprawdzają lub pozwalają opanować nowe umiejętności, są też takie, które pobudzają do twórczości.

W doborze form należy kierować się podstawowymi kryteriami:

- ⇒ **Skuteczności** -- forma ma wydobycić treść i podkreślać je. Zanim wybierzesz formę, odpowiedz sobie na następujące pytania:
 - Czy forma pozwoli osiągnąć cel zbiórki?
 - Czy jest odpowiednia do treści, które ma przekazywać?
- ⇒ **Atrakcyjności** – o atrakcyjności form pracy świadczyć będą odpowiedzi na niżej wymienione pytania:

Czy forma będzie niezapomnianym przeżyciem?

Czy zaspokoi potrzeby harcerzek i harcerzy?

Czy jest na miarę ich wieku, czy rozwija ich wiedzę, umiejętności, postawy?

⇒ **Różnorodności** – przemienność form powinna zapewnić przeplatanie się różnych elementów aktywności, np. słuchanie – mówienie, oglądanie – pokazywanie. Na zmianę powinno się stosować formy statyczne i dynamiczne. Raz organizujesz zbiórkę w budynku: w harcównce, w sali gimnastycznej, w sali koncertowej, kiedy indziej na zewnątrz: w parku, ogrodzie, lesie, nad wodą, w górach... Każda forma musi mieć swoje tempo, należy unikać dłużeń. Pytania pomocnicze:

Czy forma jest inna od już stosowanych?

Czy dostarcza nowych doświadczeń, czy przekazuje treści pod różnymi postaciami, w różnych sytuacjach i utrwała je?

⇒ **Realności** – planując działania, drużynowy musi wziąć pod uwagę wielkość pomieszczenia lub terenu, liczbę harcerzy, czas trwania, warunki atmosferyczne, potrzeby i możliwości swoich harcerzy, a więc wiedzieć, jakie są możliwości zastosowania wybranych form na zbiórce.

Repertuar harcerskich form pracy jest szeroki i bardzo trudno podać ich jednoznaczną klasyfikację. Są formy, które wypełniają całą zbiórkę, jak i takie, które są jej fragmentem. Są formy, w których harcerz jest odbiorcą i takie, w których jest twórcą.

Do najczęściej stosowanych form pracy w drużynie harcerskiej należą:

- ⇒ Gawęda – barwne, sugestywne (oddziaływanie na wyobraźnię i emocje) opowiadanie, sposób zaciekawienia tematem, wywołania emocjonalnego stosunku do określonych spraw i wydarzeń. Jest formą nawiązywania bezpośrednich kontaktów z wychowankami, dostarcza nowych informacji, kształtuje postawy, rozbudza wyobraźnię.
- ⇒ Zwyczaże i obrzędy – forma porozumiewania się w zespole, przyjęte sposoby zachowania się w określonych sytuacjach, wyraz przynależności do organizacji.
- ⇒ Ognisko, kominek – sposób działania, wyzwalający pozytywne przeżycia, zacieśniający więź w drużynie, zmuszający do refleksji związanych z przeżywaniem treści. Sprzyja spontanicznemu zachowaniu, jest okazją do swobodnej dyskusji, podsumowania wspólnego działania.
- ⇒ Piosenka – sposób tworzenia nastroju, pobudzenia do działania.
- ⇒ Inscenizacja i inne formy teatralne – uczą sposobów zachowania się oraz postrzegania spraw innych ludzi, rozumienia ich uczuć i postaw. Odgrywanie ról przez harcerzy to uczenie się przez działanie, rozwijanie ekspresji twórczej.

- ⇒ Gazetka – forma zdobywania, dostarczania i przetwarzania informacji. Rozwija aktywność, zainteresowania, jest miejscem debiutów twórczych. Informuje o życiu drużyny.
- ⇒ Gra – prowadzona według określonych zasad, reguł. Celem gry nie powinno być tylko wygranie, a uczenie się, przeżycie, wzbogacenie doświadczeń, poznanie pewnych mechanizmów, treści.
- ⇒ Konkurs, turniej – rywalizacja indywidualna lub zespołowa w różnych dziedzinach wiedzy i umiejętności, uczy radości z osiągniętego sukcesu, motywuje do doskonalenia się.
- ⇒ Olimpiada sportowa – forma zawodów sportowych w różnych konkurencjach, wzbogacona o uroczystą oprawę. Umożliwia harcerzom odgrywanie różnych ról, jest silnym bodźcem motywującym, rozwija zainteresowania.
- ⇒ Festiwal – przegląd dorobku artystycznego, konkurs (np. między zastępami), występy, pokazy. Dostarcza przeżyć artystycznych, rozwija zdolności.
- ⇒ Alarm – sposób sprawdzenia gotowości harcerzy do podjęcia działań zespołowych, uczy zachowań w sytuacjach krytycznych, stwarza atmosferę niezwykłości i niesamowite przeżycia. Nie można stosować tej formy zbyt często – musi służyć konkretnemu celowi.
- ⇒ Praca na rzecz innych – wykonywanie prac użytecznych dla społeczności lokalnej. Forma uwalnia na potrzeby innych, uczy pozytywnej pracy, przygotowuje do pełnienia służby.
- ⇒ Akcja zarobkowa – element wychowania gospodarczego w drużynie, sposób zdobycia środków finansowych. Uczy planowania, gospodarności, sposobów dysponowania funduszami oraz wskazuje wartość określonych dóbr.
- ⇒ Zwiad – sposób zbierania informacji na określony temat oraz poznawania otoczenia. Harcerze uczą się samodzielności działania i podejmowania decyzji, rozwijają spostrzegawczość, kreatywność, nabierają umiejętności nawiązywania kontaktów.
- ⇒ Bieg harcerski – forma rozwijająca określone umiejętności harcerskie oraz sposób sprawdzania wiadomości i umiejętności, niezbędnych do zdobycia kolejnych stopni lub sprawności harcerskich.
- ⇒ Wycieczka – wyprawa w celu zdobycia wiadomości, umiejętności, doświadczenia, okazja do konfrontacji wiedzy i wyobrażeń z rzeczywistością. Wzmacnia więzi w zespole wokół realizacji wspólnego celu.
- ⇒ Biwak – stwarza sytuację życiową dla harcerzy, w której muszą sami zaspokoić swoje potrzeby, doświadczając różnych trudności. Harcerze uczą się samodzielności, zaradności, na biwaku pracują wszystkie zmysły harcerzy. Biwak rozwija umiejętność współpracy w grupie, służy lepszemu poznaniu się.
- ⇒ Rajd – impreza turystyczna, której celem jest pokonanie określonej trasy zgodnie z obowiązującym regulaminem.

Jak widać możliwości jest wiele. Formy powinny być oryginalne. Najpierw określa się cel, potem wyodrębnia treści, a na końcu wybiera formę i ustala jej przebieg. Forma powinna pomóc w podkreśleniu i uwydatnieniu treści – nie może jej przestonąć (nadmiernie rozbudowane formy spychają treść na drugi plan). Forma powinna także dać możliwość stopniowania napięcia i wprowadzenia elementu kulminacyjnego.

Podane w zestawie formy pracy możesz adaptować i dostosowywać do zaplanowanych zadań, wykorzystując własne inspiracje, wydarzenia i obserwacje, a wdrażając je, wykorzystywać różne środki techniczne i rekwizyty.

Zgodnie ze słowami Konfucjusza:

Słuchałem i zapomniałem,
zobaczyłem i zapamiętałem,
zrobiłem i zrozumiałem